

COMMENTARIA IN DEMOGRAPHIAM (I)

Argumentum

VLADIMIR TREBICI

Recursul la o modalitate mai puțin obișnuită de a prezenta problemele demografiei românești are mai multe motivații care vor fi expuse, pe îndelete, în continuare. Speranța mărturisită a autorului este aceea că „serialul” nostru, refuzând demersul didactic sau sistematic, de obicei greoi și plicticos, va reuși să stârnească interes pentru o problemă de cea mai mare importanță, ignorată sau tratată cu superficialitate. Nu va fi deci o tratare rigidă, după reguli prestabilite – cu care ne-au obișnuit manualele de demografie sau de sociologie a populației – ci una liberă, neformală, dictată de nevoia de a pune în evidență aspecte mai puțin cunoscute sau rău înțelese din realitatea demografică.

Nu vom ascunde faptul că *primum movens* al întreprinderii noastre este bogata informație statistică, pusă la dispoziția cercetătorilor și opiniei publice de către Comisia Națională pentru Statistică. Avem în vedere, în primul rând, rezultatele recensământului populației și locuințelor din 7 ianuarie 1992, Anuarul demografic al României, apărut recent la două decenii de la anuarul similar din 1974, dar și colecția „Informări statistice operative” (Seria Populație). Demografia – se știe bine acest lucru – este tributară în cel mai înalt grad informației statistice. *Nu se afirmase – în mare măsură cu temei – că demografia este o disciplină cantitativă, preponderent statistică ? Nu figurează în istoria demografiei periodizarea potrivit căreia demografia a cunoscut trei „captivități”, din care cea mai îndelungată s-a dovedit „captivitatea statistică“?*

Or, după Revoluția din Decembrie 1989 asistăm la creșterea volumului de informații statistice, însoțită de aplicarea principiului transparenței acestora. Nevoia de cunoaștere a structurilor demografice și socio-economice, ca și a fenomenelor demografice, este în mare parte satisfăcută de aceste surse clasice. Un fapt nou, absolut pozitiv, este dezvoltarea anchetelor prin sondaj pe teme de demografie, practic de neconceput în perioada totalitarismului comunist. În această acțiune importantă s-au implicat numeroase institute de cercetări – vom aminti Institutul de Cercetare a Calității Vieții, Institutul de Sociologie, Centrul de Sociologie Urbană și Regională, Institutul Național pentru Ocrotirea Mamei și Copilului, Centrul de Calcul și Statistică Sanitară – dar ale căror cercetări sunt, din păcate, mai puțin cunoscute.

Este paradoxal că în condițiile sporirii cantității și calității informației, demografia – ca și alte discipline având ca obiect studiul populației – cunoaște o evidentă stagnare, dacă nu chiar o involuție. O simplă comparație a cărților, studiilor și articolelor pe teme de demografie în cei cinci ani de la Decembrie 1989 și perioada 1984–1989, ne poate convinge, fără prea mare efort, de adevărul acestei constatări.

În trecut, unii „demografi” motivau tăcerea lor prin imposibilitatea de a spune „adevărul” sau prin dificultatea de a obține informații statistice. Ne-am fi așteptat ca „literatura de sertar” să cunoască o adevărată „explozie” publicistică. Nu s-a produs revirimentul așteptat.

În schimb, mass media, unele ziare și reviste, comunică o serie de informații denaturate, inexacte. Într-un ziar se scrie că numărul persoanelor de confesiune romano-catolică și greco-catolică aflate sub jurisdicția Papei Ioan Paul al II-lea, ar fi de cel puțin două milioane, când recensământul din 1992 ne arată 1 161 942 romano-catolici și 223 327 greco-catolici, în total deci 1 385 269. O publicație oficială, destinată străinătății, prezentând situația minorităților naționale din România, scrie că numărul ucrainenilor este de peste 200 000, reluând o afirmație a unui lider naționalist ucrainean, în loc să fi reprodus cifra din publicațiile statistice, unde numărul ucrainenilor la recensământ a fost stabilit la 65 764. *Ce să mai vorbim de numărul romilor (țiganilor), în publicațiile din țară și străinătate?* Recent, într-un ziar de mare tiraj, o informație cu titlul *Tot mai multe căsătorii între români și rusoaice* începe astfel: „Specialiști în demografie au constatat în ultimul timp o înmulțire a căsătoriilor mixte dintre cetățeni români și cei din republicile fost sovietice”. *Cine vor fi fost acești „specialiști în demografie” și de unde vor fi avut ei informații?!*

„Serialul” nostru nu va putea rezolva problemele. Nu ne putem face iluzii. Să-l socotim deci un început. Până la crearea unei opinii demografice naționale, deziderat preconizat de documentele Anului Internațional al Familiei (1994) și ale Conferinței Internaționale asupra Populației și Dezvoltării (Cairo, 5–13 septembrie 1994), trebuie întreprinsă o acțiune de cunoaștere, oricât de modestă ar fi ea.

Ne obligă la aceasta situația demografică a României, tendințele ce se manifestă în ultimii ani, multe neprevăzute, și care cer explicații științifice și acțiuni pe plan politic. Ele sunt cunoscute, la modul general, dar mai puțin percepute.

Pentru Conferința Internațională asupra Populației și Dezvoltării, România – ca și celelalte state membre ale O.N.U. – a pregătit „Raportul Național”. Din ceea ce se cunoaște până acum, mai ales pe baza datelor statistice oficiale, câteva aspecte pot fi evidențiate.

În perioada 1990–1994, numărul populației României scade inițial, datorită soldului negativ al migrației internaționale, iar, din 1992, se adaugă excedentul (sporul) natural negativ (numărul deceselor depășește pe cel al nașterilor). Prin urmare, rata anuală a creșterii demografice, oscilând în jurul valorii de 1%, a devenit negativă. Unele estimări prospective, având ca ipoteze

nivelul fertilității din ultimii doi ani și mortalitatea constantă, arată că în anii 2020 și 2025 numărul populației României ar putea fi cu 1,5 – 2,0 milioane, mai mic, ca în 1992 (22 810 035, la recensământul din 1992).

Natalitatea populației se află într-un proces rapid de scădere. În perioada 1990–1994, rata totală de fertilitate (numărul mediu de copii pe care i-ar naște o femeie în perioada sa fertilă, de la 15 la 49 ani) se află sub nivelul de înlocuire a generațiilor (în România, acest nivel este de 2,15 copii). În 1993, valoarea acestui indice a ajuns la 1,44 copii.

Mortalitatea populației se află la un nivel înalt în comparație europeană. Speranța de viață la naștere nu a atins încă 70 ani, iar mortalitatea infantilă este de circa 23 decese sub un an la o mie de născuți-vii. Se afirmă cu orice prilej că România se plasează, din punctul de vedere al acestor indici fundamentali ai dezvoltării socio-economice și ai calității vieții, pe ultimele locuri din Europa.

Doar nupțialitatea nu ridică deocamdată probleme: vârsta medie, la prima căsătorie se menține aproape neschimbată în ultimul secol demonstrând vitalitatea modelului cultural familial și nupțial, de origine țărănească.

Îmbătrânirea demografică se accelerează, mai cu seamă ca efect al scăderii natalității.

Apar probleme legate de repartitia teritorială a populației, pe provincii istorice, mediile urban și rural, pe județe, sub efectul conjugat al migrației interne și ale regimului de natalitate și de mortalitate. Urbanizarea în România ridică și ea probleme.

Considerații geopolitice încep să fie formulate în ultimii ani; ele sunt obligate să ia în seamă faptul că România, deși stat unitar, are 2 400 000 de cetățeni (10,5% din populația totală) aparținând altor naționalități.

Populația, fenomenele demografice sunt interdependente cu cele social-economice. Or, contextul demografic, schițat succint mai sus, face parte din contextul general al economiei și societății românești. Fără să ne grăbim să identificăm etiologii, va trebui totuși să amintim situația economică dificilă în care se află România în perioada de tranziție spre statul de drept și economia de piață. Vor putea fi descifrate, mai târziu, cu ajutorul unor studii serioase, condiționări și interdependențe între variabilele demografice și socio-economice.

Din triada „descriere – analiză – acțiune”, ne interesează acum prima fază. Cea de-a doua reclamă studii interdisciplinare. Pentru faza a treia, cea a politicii demografice, vor putea fi făcute unele sugestii și aluzii.

O explicație trebuie dată totuși titlului „serialului” nostru. Modelul pe care îl urmăm nu este cel clasic al lui Iuliu Cezar („*Commentarii belli galici*” – Note asupra războiului galic) ci acela de comentarii sau exegeze („*Commentaria in Vergillium*” – Comentarii la Vergiliu). Vor fi deci prezentări de date statistice, însoțite de calcule proprii și comentarii. Textele de bază vor fi:

– *Recensământul populației și locuințelor din 7 ianuarie 1992*. Vol. I Populație – Structura demografică. Comisia Națională pentru Statistică, 1994. Studiul introductiv *Populația României în anul 1992 și schimbările intervenite în ultimele decenii în structura demografică și socială*, semnat de Alexandru

Radocea, președintele Comisiei Naționale pentru Statistică, reprezintă o temeinică analiză.

– România. *Date demografice* (Demographic Data). Comisia Națională pentru Statistică, 1994.

Referiri se vor face, evident, și la alte surse. Repetăm, ordinea de tratare, fără să fie arbitrară, va urma, mai curând, principiul importanței temelor, așa cum consideră autorul.

Se poate imagina o altă modalitate pentru a stârni interesul cititorului, folosind forma interogativă:

„Știați că la recensământul din 1992 un număr de 257 persoane au fost înregistrate cu vârsta de 100 ani și peste, corespunzând generațiilor născute în 1892 și în anii anteriori, din care 71 bărbați și 186 femei ?”

Sau o altă situație:

„Știați că la recensământul din 1992 din cele 401 087 persoane înregistrate ca naționalitate romi (țigani), un număr de 14 s-au declarat de confesiune mozaică ?”

„Știați că la grupa de vârstă 75–79 ani s-au înregistrat 45 137 bărbați văduvi și 198 553 femei văduve, ceea ce înseamnă 440 femei văduve la 100 bărbați văduvi ?”

Dar chiar și în aceste situații trebuie explicat că înregistrările la recensământ s-au făcut pe baza declarației libere a persoanei recenzate, principiu sacru la orice recensământ...

Nu negăm rolul educativ al unui asemenea mod de a trata problemele demografiei, ceea ce ne-ar putea duce la o „demografie anecdotică”. Dată fiind situația dramatică a demografiei românești ca știință, mai curând ar fi justificată folosirea modelului lui Alecu Beldiman (1760–1826) în a sa *Tragodia sau mai bine a zice jalnica Moldovei în împlinire după răzvrătirea grecilor, 1821*, actualizat la demografie: „Jalnica tragodie a demografiei românești după Revoluție !”

Oricum, un capitol final se va ocupa de situația actuală a demografiei românești, însoțită de unele considerații practice.

MINORITĂȚI, NAȚIONALITĂȚI CONLOCUITOARE

În chip de introducere se poate afirma că de la studiile clasice ale doctorului Sabin Manuila¹ și ale lui Anton Golopenția² nu s-a mai scris nimic pe această temă. Împrejurările în care au apărut aceste studii sunt bine

¹ Dr. Sabin Manuila, *Studiu etnografic asupra populației României*, Institutul Central de Statistică, București, 1940. De asemenea studiile publicate în anii 1929–1957.

² Anton Golopenția, *Populația teritoriilor românești desprinse în 1940*. În: „*Geopolitica și geoistoria*”, revistă română pentru sud-estul european. Societatea română de statistică, București, 1941.

cunoscute. România pierduse, în vara anului 1940, importante părți din teritoriul său național: Basarabia, Nordul Bucovinei, ținutul Herța, Cadrilaterul, Transilvania de nord (aceasta avea să fie recâștigată în 1944). Baza informațională principală era recensământul general al populației, efectuat pe întreg cuprinsul României Mari (295 049 kmp.)

Conferința de la Paris a confirmat anexarea Basarabiei și nordului Bucovinei (inclusiv ținutul Herța) de către U.R.S.S. și cedarea Cadrilaterului, convenită în 1940.

Teritoriul României, rezultat din acest act, a fost stabilit la 238 391 kmp, cât este și astăzi. Pierderile teritoriale au fost de 56 658 kmp.

Cu același prilej, România a pierdut aproape 3,8 milioane de locuitori, din care jumătate erau români, iar cealaltă jumătate o reprezentau alte naționalități.

Recensămintele populației, efectuate în perioada 1948–1992, au înregistrat caracteristicile: naționalitatea (în 1930 i s-a spus „neamul”) și limba maternă. Până la recensământul din 1992, „religia” nu a mai fost înregistrată. Singurele informații privind această caracteristică, sunt cele furnizate de recensămintele din 1930 și 1992.

Situația populației aparținând altor naționalități decât cea română era cunoscută, datorită publicațiilor statistice oficiale. Ponderea românilor, de 71,9%, în 1930 (România Mare), a crescut sistematic: 85,7% (1956), 87,7% (1966), 88,1% (1977) și 89,5% (1992), scăzând deci ponderea populației aparținând „naționalităților conlocuitoare” sau „minorităților”.

Numărul absolut al persoanelor aparținând acestor naționalități a fost: 2 493 336 (1956), 2 356 653 (1966), 2 560 345 (1977) și 2 401 493 (1992).

Evoluția numerică a populației pe naționalități este în funcție de sporul natural (natalitate și mortalitate) migrația internațională, strămutări și transferuri de populație (eventual, deportări), dar și de procese de asimilare (căsătorii mixte, în special), eventual, de desnaționalizare, („genocid cultural”).

Nu toți acești factori sunt cunoscuți pentru a stabili contribuția fiecăruia.

Revenind la problema structurii etnice a populației României, vom spune că aceasta nu a fost studiată de demografi, până după Revoluția din Decembrie 1989. Explicații există, dar nu este cazul să ne referim acum la ele.

Printre puținele materiale care s-au publicat după 1989 vom menționa cele purtând semnătura lui V. Trebici³ și V. Ghețău⁴.

³ *Populația României și structura etnică*, în: „Academica”, anul I, Nr. 10, 1991: *Românii de pretutindeni. Basarabia și Bucovina*. În: „Academica”, anul I, Nr. 12, 1991; *The demography of the Romanians outside Romania: Bassarabia and North of Bucovina*. În: „Revue Roumaine de géographie”. Tome 35, București, Edit. Academiei, 1991.

⁴ *Populația României la recensământul din 7 ianuarie 1992*. În: „Academica”, anul II, Nr. 8 (20), iunie 1992.

Cât privește structura populației după religie, nici în trecut, nici mai recent, ea nu a făcut obiectul unui studiu, cu excepția unui singur material⁵.

Problema etnică face, în schimb, obiectul unor preocupări și dezbateri, în cercuri politice, pe plan intern și extern. Cum miza și abordarea problemei nu sunt întotdeauna științifice, este cu atât mai importantă tratarea ei de către oamenii de știință. După informațiile pe care le deținem un moment important l-a constituit o manifestare științifică, organizată la București sub egida Academiei Române și a IREX (S.U.A.), cu titlul: *Romanian American Symposium on Interethnic Relations*, Bucharest, June 17–20, 1991, în cadrul căreia autorul a prezentat Comunicarea „*The Ethnic Demography of Romania*”, folosind datele recensământului din 1977. S-a constatat atunci ce puțin studiată era această problemă în România.

Că problema este foarte importantă nu este cazul să o discutăm. Consiliul Europei se ocupă de ea; în România, a luat ființă un Centru Internațional pentru studierea relațiilor interetnice, sub egida Academiei Române, funcționează și o instituție guvernamentală pentru problemele naționalităților conlocuitoare.

Așadar, studiul acestei probleme se cere adâncit. Or, datele definitive ale recensământului din 1992 ne oferă posibilitatea unor descrieri demografice. Interesează, fără îndoială, probleme ținând de demografia diferențială precum; gradul de îmbătrânire demografică, fertilitatea, „stocul de învățământ” pe naționalități și altele. Cunoașterea acestor diferențieri prezintă pentru demograf, sociolog și antropolog un mare interes în vederea evidențierii modelelor culturale și comportamentelor demografice pe naționalități, acordând atenția cuvenită unei variabile explicative, cum este religia, de exemplu.

PUȚINĂ ISTORIE...

Fiindcă ne interesează numărul populației după naționalitate, evoluția ei în ultimele decenii, vom evoca situația la recensământul populației din 1939, în granițele de atunci (295 049 kmp.) și recalculată, la granițele actuale (238 391 kmp.), așa cum o găsim într-o sursă statistică oficială⁶. Informații despre istoria fiecărei naționalități în România trebuie căutate în lucrările de specialitate.

România Mare, al cărei teritoriu a fost consfințit de tratatele de pace după încheierea primului război mondial, avea o suprafață de 295 049 kmp. Vechiul Regat, având o suprafață de 137 900 kmp și o populație de aproximativ 8 milioane, devine România Mare, cu 295 649 kmp. și 15 milioane locuitori. Este aportul noilor provincii: Transilvania, Crișana-Maramureș, Banat, Basarabia și Bucovina. Totodată se schimbă structura populației din punct de vedere etnic.

⁵ V. Trebici, *Populația României și repartiția ei după religie*. În: „Academica”, anul II, Nr.11 (23) septembrie 1992. Aceasta a folosit datele provizorii, deci incomplet.

⁶ *Anuarul statistic al României 1993*. Comisia Națională pentru Statistică, Tabel 1.1.6, p. 17

Tabelul Nr. 1

Populația României în 1930, la teritoriul de atunci și cel actual, pe naționalități

Naționalitatea	1930 (S=295,049 kmp)		1930 (S=238,391 kmp)		Pierderi
	Numărul	%	Numărul	%	
TOTAL	18 057 028	100,0	14 280 729	100,0	3 776 595
1. Români	12 981 324	71,9	11 118 170	77,9	1 863 154
2. Maghiari	1 425 507	7,9	1 423 459	10,0	2 048
3. Germani	745 421	4,1	633 488	4,4	111 933
4. Țigani	262 501	1,5	242 656	1,7	19 845
5. Ucraineni, Ruteni, Huțuli	594 571	3,3	45 875	0,3	548 696
6. Sârbi, Croați, Sloveni	51 062	0,3	50 310	0,4	752
7. Ruși	409 150	2,3	50 725	0,4	358 425
8. Evrei	728 115	4,0	451 892	3,2	276 243
9. Tătari	22 141	0,1	15 580	0,1	6 561
10. Slovaci,Cehi	51 842	0,3	50 772	0,4	1 070
11. Turci	154 772	0,9	26 080	0,2	128 692
12. Bulgari	366 384	2,0	66 348	0,5	300 036
13. Găgăuzi*	105 750	0,6	*	*	105 750
14. Alții**	158 488	0,8	105 374	0,7	53 114

* „Găgăuzi” nu mai figurează în datele recalculate; se poate estima că aproape toți trebuie trecuți la „pierderi” încât marea majoritate (93%) trăiau în Basarabia.

** Din care: 48 310 polonezi, 26 405 greci, 15 544 armeni. (Suprafața 295 049 kmp).

Spre a evita orice interpretări eronate cifra de 14 280 729 reprezintă numărul populației României la teritoriul actual, dar existent în 1930. “Pierderile se referă la populația existentă în 1930 pe teritoriul Basarabiei, Nordului Bucovinei (inclusiv ținutul Herța) și Cadrilaterul. După 1930 se vor produce importante deplasări de populație; repatrierea germanilor din sudul Bucovinei, exodul evreilor etc. care vor fi consemnate în recensămintele următoare.

Așadar, România Mare pierde, în 1940, aproximativ 57 000 kmp și totodată o populație de aproape 3,8 milioane, din care:

Români	1 863 154	49,3%
Ucraineni, ruteni și huțuli	548 696	14,5%
Ruși	358 425	9,5%

Bulgari	300 036	7,9%
Evrei	276 243	7,3%
Turci	128 692	3,4%
Germani	111 933	3,0%
Găgăuzi	105 750	2,8%

După această „purificare etnică”, nedorită de ea, România rămâne cu o populație de 14 280 729 în care românii dețin 77,9%, iar cei 3 162 559 aparținând celorlalte naționalități reprezentau 22,1%.

Recensămintele din 1956, 1966, 1977 și 1992 ne oferă jaloanele necesare pentru măsurarea evoluției numărului populației pe naționalități. Datele publicate de recensământul din 1948 (A. Golopenția și D. C. Georgescu) se referă numai la limba maternă.

Nu vom reproduce decât datele de la recensămintele din 1956 și 1992.

Tabelul Nr. 2

Populația României pe naționalități la recensămintele din 1956 și 1992

Naționalitatea	1956		1992	
	Numărul	%	Numărul	%
TOTAL	17 489 450	100,0	22 810 035	100,0
1. Români	14 996 114	85,7	20 408 542	89,5
2. Maghiari	1 587 675	9,1	1 624 959	7,1
3. Romi (țigani)	104 216	0,6	401 087	1,8
4. Germani	384 708	2,2	119 462	0,5
5. Ucraineni	60 479	0,3	65 764	0,3
6. Ruși-lipoveni	38 731	0,2	38 606	0,2
7. Turci	14 329	0,1	29 832	0,1
8. Sârbi*	46 517	0,3	29 408	0,1
9. Tătari	20 469	0,1	24 596	0,1
10. Slovaci	23 331	0,1	19 594	0,1
11. Bulgari	12 040	0,1	9 851	—
12. Evrei	146 264	0,8	8 955	—
13. Croați	*	*	4 085	—
14. Cehi	11 821	0,1	5 797	—
15. Polonezi	7 627	—	4 232	—
16. Greci	11 166	0,1	3 940	—
17. Armeni	6 441	—	1 957	—
18. Alte naționalități și nedecarate	17 522	0,1	9 368	—

Notă: Semnul — sub 0,1%

* Inclusiv Croați și Sloveni, trecuți la „Sârbi”.

Datele pentru 1992 care au fost publicate, se referă la 17 naționalități, cu efective cuprinse între 20 408 542 (românii) și 1957 (armeni). Alte naționalități și cei cu naționalitatea nedeclarată totalizează 9 368 (sub 0,1% din total).

Comparația cu datele din 1956 indică creșteri pentru unele naționalități și descreșteri, pentru altele. Dacă ne referim la 1930 (datele recalculate) unele schimbări privind efectivele numerice sunt, pentru unele naționalități, de-a dreptul dramatice (evrei, germani). Ele trebuie explicate prin evoluția istorică a României în această perioadă.

Dacă luăm în considerare numai perioada dintre recensămintele din 1977 și 1992, constatăm creșteri superioare mediei naționale care a fost de 5,8%: la turci (27,4%), ucraineni (18,1%), români (7,4%). În schimb, scăderi mari se constată la germani, evrei, croați, greci. Fără cunoașterea emigrației din perioada 1977-1992 nu se poate înțelege această dinamică.

Românii dețin deci 89,5% din populația totală. Discuțiile cu privire la caracterul unitar al statului român sunt superflue.

POPULAȚIA ROMÂNIEI DUPĂ RELIGIE

Amintim că informații privind caracteristica, „religiei” nu le avem decât la recensămintele din 1930 și 1992. Datele publicate pentru 1992 se referă la 15 religii, „altă religie” (global), „atei sau fără religie”, precum și „nedeclarată”. Recalcularea situației din 1930 s-a făcut de autor (5). Ele diferă nesemnificativ de cele prezentate, în procente, de V. Ghețau (4).

Religii având cel puțin 50 000 credincioși au fost, în 1992, următoarele (în ordine descrescândă): ortodoxă, romano-catolică, reformată (calvină), greco-catolică, penticostală, baptistă, adventistă, unitariană, musulmană. Aspecte interesante vor apare atunci când va fi prezentată fiecare naționalitate după religie.

Față de 1930, câteva schimbări, rețin atenția. Scăderea persoanelor de religie mozaică și evanghelică de confesiune augustană (luterană) se explică, în principal, prin emigrarea evreilor și germanilor. Reducerea considerabilă a greco-catolicilor (majoritatea fiind români) se explică prin reunirea forțată a bisericii greco-catolice române cu biserica ortodoxă română (1948): numărul scade de la 1 172 223 la 223 327.

Reține de asemenea atenția creșterea considerabilă a numărului persoanelor aparținând religiilor neoprotestante*: penticostalii, baptiștii, adventiștii, creștinii după Evanghelie. De la circa 54 000 numărul lor a crescut la aproape 458 000 (1992). Este suficient să arătăm că numărul penticostalilor

* În istoria bisericilor se face distincția între religiile protestante, apărute în secolele XV și XVI (luteranii, calviștii, în special) și cele neo-protestante, apărute în secolele al XIX-lea și al XX-lea. Se mai folosește expresia de „secte neo-protestante”.

este aproape egal cu numărul greco-catolicilor, a căror pondere scade de la circa 10% (1930), la 1% (1992).

Corelația dintre naționalitate și religie este de cea mai mare importanță. Fiind vorba de un interes demografic prioritar, ne preocupă religia ca factor legat cauzal de modelele și comportamentele demografice. Spre exemplificare, interesează atitudinea unei biserici, sub raport doctrinar și practic, față de căsătorie, familie și femeie, față de natalitate și planificarea familială, față de divorț; importanță prezintă și prescripțiile față de alimentație (consumul de băuturi alcoolice și fumatul). Nici un model demografic explicativ nu poate face abstracție de o asemenea cauzalitate explicativă.

Tablelul Nr. 3

Populația României după religie la recensămintele din 1930 și 1992

Naționalitatea	1956		1992	
	Numărul	%	Numărul	%
TOTAL	14 280 729	100,0	22 810 035	100,0
1. Ortodoxă	9 980 562	69,9	19 802 389	86,8
2. Romano-catolică	1 410 895	9,9	1 161 942	5,1
3. Reformată	709 616	4,9	802 454	3,5
4. Greco-catolică	1 172 223	8,2	223 327	1,0
5. Penticostală	— 1	—	220 824	1,0
6. Baptistă	41 016	0,3	109 462	0,5
7. Adventistă	13 194	0,1	77 546	0,3
8. Unitariană	69 140	0,5	76 708	0,3
9. Musulmană	42 723	0,3	55 928	0,3
10. Creștină după Evanghelic	— 1	—	49 963	0,2
11. Evanghelică de confesiune augustană	315 419	2,2	39 119	0,2
12. Creștini de rit vechi	24 286	0,2	28 141	0,1
13. Biserica ortodoxă de stil vechi	— 2	—	32 228	0,1
14. Evanghelică sinodo-presbiteriană	— 3	—	21 221	0,1
15. Mozaică	478 042	3,4	9 670	—
16. Altă religie	12 911	0,1	56 329	0,2
17. Atei sau fără religie	5 576	—	34 645	0,2
18. Nedeclarată	5 126	—	8 139	—

Notă: ¹ Neînregistrată în 1930;

² Nerecunoscută în 1930;

³ Probabil inclusă în religia reformată calvină sau unitariană, în 1930.

Atitudinea unei comunități religioase față de bolnavi și bătrâni trebuie de asemenea luată în considerare. Desigur, modelul cultural are o geneză exercitându-și influența pe variate căi.

Românii sunt în proporție de aproape 95% ortodocși.

Maghiarii se împart între reformați (47,1%), romano-catolicii (41,2%) și unitarieni (4,5%).

Romii (țigani) sunt în proporție de 83,3% ortodocși.

Germanii sunt împărțiți între romano-catolici (50,4%) și evanghelicii de confesiune augustană (22,9%), ceea ce îi diferențiază, în principal, pe șvabi și pe sași.

Ucrainenii sunt ortodocși în proporție de 80,3%. Remarcăm că proporția ucrainenilor aparținând religiei greco-catolice este de 2,6%, ceea ce îi deosebește esențial de ucrainenii din partea de vest a Ucrainei, aceștia fiind în mare majoritate greco-catolici.

Rușii-lipoveni aparțin bisericii creștine de rit vechi în proporție de 62,2%, dar o treime (31,8%) țin de biserica ortodoxă.

Turcii sunt musulmani în proporție de 97,3%, iar tătarii, 98,9%. Este cea mai ridicată apropiere între naționalitate și religie.

Sârbii sunt ortodocși, în proporție de 89,1%.

Slovacii sunt împărțiți între religia romano-catolică (66,2%) și biserica evanghelică sinodo-presbiteriană (18,8%).

Bulgarii sunt romano-catolici în proporție de 74,6% și ortodocși (21,4%). Constatarea surprinde dat fiind că bulgarii sunt ortodocși, dar în România bulgarii romano-catolici sunt cei din județele Arad și Caraș-Severin.

Evreii aparțin religiei mozaice în proporție de 84,5%.

Croații sunt romano-catolici în proporție de 96,8%.

Cehii aparțin în majoritate religiei romano-catolice (83,0%).

Polonezii sunt catolici în proporție de 88,1%.

Grecii sunt ortodocși (94,8%).

Armenii aparțin religiei ortodoxe în proporție de 72,1%. În perioada interbelică armenii erau împărțiți între religia armeno-gregoriană (ortodoxă), circa 65% și religia armeno-catolică, circa 35%.

Sunt naționalități foarte „ortodoxe”: grecii, românii, sârbii, romii, ucrainenii, după cum consemnăm naționalități foarte „catolice”: croații, polonezii, cehii, slovacii.

Românii, deținând 89,5% din populația țării și fiind ortodocși în proporție de 95%, se prezintă unitar. Modelul lor cultural este deci dominant. Fiind vorba de mai multe naționalități și religii problema schimburilor și interferențelor culturale are cea mai mare importanță.

Creșterea importantă a religiilor neoprotestante, înregistrată în ultimele decenii, se cere examinată aprofundat în raport cu naționalitatea și repartiția teritorială.

Dacă ortodocșii sunt în proporție foarte ridicată în Oltenia (99,1%) – cea mai ortodoxă provincie! – Muntenia (97,8%), Moldova (92,1%), în schimb ponderea lor este de 65,7% în Crișana–Maramureș, de 68,7%, în Transilvania, de 80,3%, în Banat.

Harta etnică și confesională a populației României are particularități de la vest spre est, care merită un studiu dezvoltat. Afirmăm că și anchetele prin sondaj stratificat teritorial ar trebui să țină seama, în mai mare măsură, de aceste diferențieri.

Dacă ne referim la religiile neoprotestante, ajungem la câteva constatări interesante, numărul persoanelor aparținând penticostalilor, baptiștilor, adventiștilor și creștinilor după evanghelie este de aproape 458 000. După naționalitate, ținând seama de greutatea specifică a fiecărei naționalități în populația totală, penticostalii au o răspândire mai mare în rândurile românilor, romilor și ucrainenilor, a căror religie predominantă este cea ortodoxă. În schimb, baptiștii și adventiștii au o frecvență mai mare la maghiari, în timp ce creștinii după Evanghelie sunt mai răspândiți relativ în rândurile germanilor.

Aceste aspecte vor fi examinate mai detaliat în „profiluri demografice” pe naționalități.